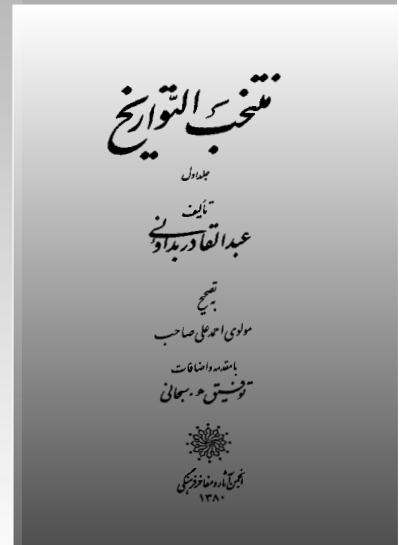

منتخب التواریخ

○ مجتبی تبریزنیا

○ منتخب التواریخ

○ تألیف: عبدالقادر بداونی

○ تصحیح: مولوی احمد علی صاحب

○ مقدمه و اضافات: توفیق هـ. سبحانی

○ ناشر: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، تهران، ۳

ج، چاپ اول جلد ۱ و ۲: تیر ۱۳۸۱، جلد ۳: ۱۳۷۹

منتخب التواریخ

بداونی

تألیف
عبدالقادر بداونی

تصحیح

مولوی احمد علی صاحب

پانصد و اسیاضافات

توسیس هـ. سبحانی

گنجینه آذربایجان
۱۳۸۰

رزم‌نامه در ۹۹۰ هـ. ق به فارسی ترجمه کرد. رامین را در سال ۹۹۲ هـ. ق به دستور اکبر از سنسکریت به فارسی درآورد و در سال ۹۹۷ هـ. ق به پایان رساند و تاریخ کشمیر تألیف راجه‌ترنگینی را ترجمه کرد. معجم‌البدان یاقوت حموی هم به قلم او به فارسی ترجمه شده است.

معرفی مؤلف:

اما منتخب التواریخ مهم‌ترین کتاب اوست. وی این کتاب را پنهانی می‌نوشته است و کسی تا ده سال پس از مرگ اکبر، یعنی تا سال ۱۰۲۴ از آن کتاب آگاهی نداشت. خانی خان، مؤلف منتخب اللباب می‌نویسد که کتاب نخستین بار در دهمین سال سلطنت جهانگیر در دسترس قرار گرفت. اما به سبب لحن

فیضی فیاضی درآمد. در دانش‌های رایج زمان خود از قبیل تاریخ، حدیث، فقه، تفسیر، نجوم، موسیقی، منطق و شعر مهارت‌هایی کسب کرد. در سال ۹۸۲ هـ. ق به دربار اکبر پیوست و مورد توجه پادشاه تیموری هند قرار گرفت. منصب امامت دریافت کرد و در سال ۹۸۷ هـ. ق به سمت منشی تعیین شد و منصب هزاری یافت و مأمور ترجمه کتابهایی از زبان سنسکریت به فارسی و تألیف کتاب‌های دیگر شد.

در سال ۹۸۷ هـ. ق کتاب الاحادیث را که ترجمه احادیث نبوی است به پایان رسانید، سپس مأمور اتمام تاریخ الفی شد. کتاب سنگ‌ها سن بتسیی را از زبان سنسکریت به نام خردافزا به فارسی برگرداند. مهابهارات را به نام

منتخب التواریخ یکی از آثار مهم و با ارزش دوره اسلامی هند، است که گاهی تاریخ بداونی هم خوانده می‌شود. این کتاب به سبب دید انتقادی، آزادمنشی و صراحت لهجه مؤلف، از بدو تألیف مورد توجه قرار گرفته است.

معرفی مؤلف:

مؤلف کتاب عبدالقادر بن ملوک شاه بن حامد بداونی از دانشمندان و مورخان مشهور دوره اکبر شاه، (۹۶۳-۱۰۱۴ هـ. ق/ ۱۵۵۶-۱۶۰۵ م)، پادشاه تیموریان یا گورکانیان هند بود. در سال ۹۴۷ هـ. ق در بداون، زادگاه نظام‌الدین اولیا، به دنیا آمد. نزد استادانی چون شیخ حاتم سنهلی، سیدمحمد مکی، شیخ سعدالله نحوی، قاضی ابوالمعالی تحصیل کرد. در سال ۹۶۹ هـ. ق به طریقت شیخ مبارک ناگوری، پدر ابوالفضل و

اعتراض آمیز و انتقاد شدید از اکبر به دستور پسر اکبر، جهانگیر توقیف شد.

بخش اعظم منتخب التواریخ، منتخبی از طبقات اکبری است به اضافه اطلاعاتی که بداونی از دیگر کتب تاریخی نظیر تاریخ مبارک شاهی تألیف مبارک مروزی، نظام التواریخ تألیف قاضی بیضاوی، لب التواریخ تألیف یحیی قزوینی و برخی مطالب جزئی است که خود بر آنها افزوده است. البته در دوره سوری (۹۴۷ - ۹۶۲ هـ. ق) ۱۵۴۰ - ۱۵۵۴ م و دوره اکبر (۹۶۳ - ۱۰۰۴ هـ. ق) ۱۵۵۵ - ۱۵۹۵ که سال وفات مؤلف است) عبدالقادر از مشاهدات، یادداشت‌ها و خاطرات شخصی بهره برده است.

منتخب التواریخ حاوی یک مقدمه، شامل حمد خداوند، نعت پیامبر (ص) و خلفای راشدین، فواید تاریخ، سبب تألیف و روش کار و یک بخش اصلی شامل ده طبقه به شرح زیر است:

طبقه اول: تاریخ هند در دوره غزنویان از سبکتگین تا خسرو ملک (۳۶۷ - ۵۸۲ هـ. ق / ۹۷۷ تا ۱۱۸۶ م).

طبقه دوم: تاریخ غوریان از غیاث‌الدین محمد تا قتل معزالدین محمد غوری (۵۵۲ - ۶۰۲ هـ. ق / ۱۱۵۷ - ۱۲۰۵ م).

طبقه سوم: تاریخ ممالیک (غلامان) از قطب‌الدین ایبک تا عزل شمس‌الدین کیکاووس (۶۰۲ - ۶۸۹ هـ. ق / ۱۲۰۵ - ۱۲۹۰ م).

طبقه چهارم: تاریخ خلیجیان از جلال‌الدین خلجی تا قتل مبارک خلجی (۶۸۹ - ۷۲۰ هـ. ق / ۱۲۹۰ - ۱۳۲۰ م).

طبقه پنجم: تاریخ تغلقیان از سلطان غیاث‌الدین تغلق تا سلطان محمود تغلق (۷۲۰ - ۸۱۷ هـ. ق / ۱۳۲۰ - ۱۴۱۴ م).

طبقه ششم: تاریخ سادات از سید خضرخان تا سید علاء‌الدین (۸۱۷ - ۸۵۵ هـ. ق / ۱۴۱۴ - ۱۴۵۱ م).

طبقه هفتم: تاریخ لودیان از بهلول لودی تا قتل ابراهیم لودی (۸۵۵ - ۹۳۲ هـ. ق / ۱۴۵۱ - ۱۵۲۵ م).

طبقه هشتم: تاریخ تیموریان دوره اول از بابر تا اخراج همایون از دهلی (۹۳۲ - ۹۴۷ هـ. ق / ۱۵۲۵ - ۱۵۴۰ م).

طبقه نهم: تاریخ سوریان از تسلط شیرخان سوری بردهلی تا سقوط سوریان (۹۴۷ - ۹۶۲ هـ. ق / ۱۵۴۰ - ۱۵۵۴ م).

طبقه دهم: تاریخ تیموریان از بازگشت همایون تا چهلمین سال سلطنت اکبر (۹۶۲ - ۱۰۰۴ هـ. ق / ۱۵۵۴ - ۱۵۹۵ م).

ارزشمندترین بخش کتاب، طبقه نهم و دهم آن است که مؤلف خود شاهد و ناظر حوادثی بوده که آنها را به رشته تحریر درآورده است. این دو بخش به تنهایی بیش از نصف حجم کل کتاب را به خود اختصاص داده‌اند. به ویژه حوادث دوران اکبر که خود مجلدی جداگانه (جلد دوم) است. از آنجا که عبدالقادر از ندیمان و نزدیکان اکبر شاه بود و دردستگاه او اعتبار و با بزرگان عصر خود آشنایی داشت، نوشته‌های او از نظر تاریخی اهمیت فراوانی پیدا کرده است.

چاپ‌های کتاب:

تاریخ بداونی را شخصی به نام طهماسب قلی در ۱۰۴۹ هـ. ق خلاصه کرده است که نسخه‌ای از آن در برلین موجود است. جلد اول کتاب را رانکینگ در ۱۸۹۵ م، جلد دوم آن را لویو در ۱۸۸۴، جلد سوم آن را هیگ در سال ۱۸۹۹ در کلکته به انگلیسی ترجمه و چاپ کرده‌اند.

متن فارسی کتاب بین سال‌های ۱۸۴۴ تا ۱۸۶۹ به تصحیح مولوی احمدعلی صاحب، اهتمام کبیرالدین احمد و کپتان ولیم ناسولیس صاحب در کالج پریس کلکته به چاپ رسیده که اکنون نسخه‌های آن حتی در شبه قاره هم کمیاب و حتی نایاب است.

در ایران، ابتدا جلد سوم آن از روی تصحیح مولوی احمد علی صاحب، با مقدمه و اضافات دکتر توفیق هـ. سبحانی، در سال ۱۳۷۹ از سوی انجمن آثار و مفاخر فرهنگی منتشر شد. این جلد حاوی زندگی نامه و آثار بسیاری از علماء، مشایخ متصوفان و شاعرانی است که اکثراً از ایران به هند رفته‌اند و به دربار اکبر پیوسته‌اند.

وی در این جلد از احوال سی و هشت تن از مشایخ و شصت و نه تن از فضایی که خود ملازم آنان بوده و نزد آنان تلمذ کرده چون قاضی نورالله شوشتری و پانزده تن از اطباء معروف عصر اکبرشاهی سخن گفته است.

اینک جلدهای اول و دوم منتخب التواریخ نیز براساس همان تصحیح مولوی احمد علی صاحب با مقدمه و اضافات دکتر توفیق هـ. سبحانی، از سوی انجمن آثار و مفاخر فرهنگی انتشار یافته

است که محتوای آن به شرح زیر است: جلد اول: مقدمه و طبقات دهگانه کتاب تا پایان دور دوم سلطنت نصیرالدین محمد همایون پادشاه غازی (۹۶۲ هـ. ق / ۱۵۵۵).

جلد دوم: وقایع دوران سلطنت جلال‌الدین محمد اکبر پادشاه (۹۶۳ - ۱۰۱۴ هـ. ق / ۱۵۵۶ - ۱۶۰۵ م).

جلد سوم: تذکره احوال شعرا و مشایخ و علما و فضایی زمان تیموریان هند. لازم به ذکر است که در پایان هر جلد، فهرست آیات، احادیث، عبارات عربی، واژه‌نامه و فهرست عام اسامی تهیه و ارائه شده است.

ارزیابی کتاب:

طبق نوشته دکتر توفیق سبحانی در پیشگفتار کتاب، منتخب التواریخ نخستین تاریخ فارسی هند است که در آن از شیوه انتقادی استفاده شده است و از این دیدگاه، این کتاب در تاریخ‌نویسی شبه قاره هند تأثیر فراوان داشته و تاریخ‌نویسی را در آن سرزمین غنا بخشیده و تاریخ را به راهی نو کشانده است.

به نظر ایشان عبدالقادر به معنی واقعی کلمه مورخی امین و با انصاف است.

برخلاف مورخان درباری نه لحن متملقانه دارد و نه بنابر مصلحتی حقایق را پوشیده می‌کند. عبارات وی روان و روشن است و در عین حال از ریزکاری‌های ادبی و طنز ظریف خالی نیست. مؤلف چون طبع شعر هم داشته، کلام خود را با ایباتی از خود و شاعران گوناگون زینت داده است. به علاوه در بسیاری از رویدادها و درگیری‌ها از دیوان شاعران نمونه‌هایی را نقل کرده است و بسیاری از اشعار تاریخی که اگر عبدالقادر آنها را نقل نمی‌کرد، بی‌گمان از میان می‌رفت، به این طریق در کتاب او محفوظ مانده است.

نشر کتاب نه چنان مشکل است که از نثرهای معلق به شمار آید و نه در توجه به آرایه‌های لفظی و معنوی دچار افراط شده است که موجب ملال خاطر خواننده شود. زبان طنز مؤلف هم واقعاً بدیع است.

پاورقی:

۱- این جلد در شماره ۳۶ مجله کتاب ماه تاریخ و جغرافیا، به اختصار معرفی شده است. (سال سوم، شماره دوازدهم، ۳۰ مهر ۱۳۷۹، ص ۳).